

АВТОНОМНА РЕГУЛЯЦІЯ СЕРЦЕВОГО РИТМУ У СТУДЕНТІВ ЗА РІЗНИХ ТИПІВ МЕДИКО-МЕТЕОРОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ

О.В. Денефіль, канд. мед. наук, доцент

Тернопільський державний медичний університет ім. І.Я. Горбачевського, м. Тернопіль

При проведенні обстеження относительно здоровых и с автономными дисфункциями студентов 17-21 года с помощью компьютерного анализа сердечного ритма выявлено, что у молодых людей при изменении положения тела срабатывают адекватные механизмы регуляции сердечно-сосудистой системы, но они имеют разное автономное обеспечение. Согласно II типу медико-метеорологической ситуации (ММС) при ортостазии у здоровых и больных юношей включаются противоположно направленные приспособительные механизмы регуляции, которые обеспечивают оптимальную адаптацию; у здоровых девушек по сравнению с юношами при этих погодных условиях адаптационные резервы выше. Здоровые юноши лучше приспособлены к I и III типам ММС, девушки – к II и III типам ММС, юноши с автономными дисфункциями – ко II, девушки – к I; здоровые студенты обладают лучшими регуляторными механизмами и функциональным состоянием. У здоровых девушек выше уровень функционирования сердечно-сосудистой системы по всем типам ММС, а здоровых юношей – только по I и II типам.

Ключевые слова: сердечно-сосудистая система, автономная дисфункция, адаптация, атмосферное влияние.

При проведенні обстеження відносно здорових і з автономними дисфункціями студентів 17-21 року за допомогою комп'ютерного аналізу серцевого ритму виявлено, що у молодих людей при зміні положення тіла спрацьовують адекватні механізми регуляції серцево-судинної системи, але вони мають різне автономне забезпечення. За II типу медико-метеорологічної ситуації (ММС) при ортостазі у здорових і хворих юнаків включаються протилежно спрямовані пристосувальні механізми регуляції, які забезпечують оптимальну адаптацію; у здорових дівчат порівняно з юнаками за цих погодних умов вищі адаптаційні резерви. Здорові юнаки краще пристосовані до I і III типів ММС, дівчата – до II і III типів ММС, юнаки з автономними дисфункціями – до II, дівчата – до I; здорові студенти мають кращі регуляторні механізми і функціональний стан. У здорових дівчат вищий рівень функціонування серцево-судинної системи за всіх типів ММС, а здорових юнаків – тільки за I і II типів.

Ключові слова: серцево-судинна система, автономна дисфункція, адаптація, атмосферний вплив.

ВСТУП

Сучасні студенти постійно працюють у стресових умовах (великий обсяг інформації, яку необхідно засвоїти, дефіцит часу, підвищені вимоги), їм необхідно все більше часу проводити за комп'ютерами. Наслідком такого надмірного напруження є поломки регуляторних механізмів, у першу чергу, автономної нервової системи (АНС), що знижує рівень фізичної та розумової працездатності, призводить до функціональних, а згодом і органічних розладів здоров'я. Студенти стають уразливі до психотравмуючих ситуацій [1-6], чутливі до змін навколишнього середовища, зокрема медико-метеорологічної ситуації (ММС). У доступній літературі не знайдено аналізу автономної регуляції серцевого ритму при дії атмосферних впливів у відносно здорових студентів і осіб з високою активністю надсегментарного рівня регуляції АНС.

Мета роботи – вивчити особливості регуляції серцевого ритму АНС у відносно здорових і з автономними дисфункціями студентів 17–21 року при різних типах ММС.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ

Обстежено 85 юнаків за I типу ММС, 82 – за II, 48 – за III і 82 дівчини за I типу ММС, 93 – за II, 48 – за III. Студентів поділено на дві групи (за показником % VLF спектрального аналізу серцевого ритму): відносно здорових (без психоемоційного напруження) і з автономними дисфункціями (з високою активністю надсегментарного рівня регуляції). Вивчали особливості спектрального аналізу автономної регуляції [7] за допомогою комп'ютерного аналізу серцевого ритму у вихідному стані та на шостій хвилині ортостатичної проби приладом для оцінювання АНС „ВНС-Микро” (компанія ООО „Нейрософт”, 1996–2008, Іваново, Росія).

Аналізували [7 - 9] сумарну активність нейрогуморальних впливів на серцевий ритм (TP, мс²); потужність спектру кардіоритму в ділянці дуже низьких частот (VLF, мс²) – фізіологічні фактори, що впливають на них, до кінця не з'ясовані (можливо концентрація катехоламінів у плазмі, церебральні ерготропні впливи тощо); середньочастотні симпатичні хвилі (LF, мс²), які відображають зміни тону симпатичного (переважно) і парасимпатичного відділів АНС; високочастотні парасимпатичні хвилі (HF, мс²), що пов'язані переважно з дихальними рухами, вагусним впливом; співвідношення потужностей спектру кардіоритму в ділянці низьких і високих частот чи баланс симпатичних і парасимпатичних впливів (LF/HF); відсоток коливань дуже низької частоти у загальній потужності спектру (% VLF), який характеризує відносний рівень активності енергометаболічної ланки регуляції; відсоток коливань низької частоти (% LF) або рівень активності підкіркового симпатичного вазомоторного центру; відсоток коливань високої частоти (% HF) чи рівень активності парасимпатичної ланки регуляції; індекс централізації (IC) свідчить про впливи центральної нервової системи при зменшенні показника і визначається за формулою $((HV+LV)/VLF)$.

Дані про ММС отримували в обласній метеослужбі [10, 11]. Усі результати дослідження піддавалися математичній обробці з використанням параметричних методів статистичного аналізу [12]. Обрахунки проводили на персональному комп'ютері.

РЕЗУЛЬТАТИ ОБСТЕЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Показники спектрального аналізу подано у таблицях 1–6.

Таблиця 1 - Показники спектрального аналізу у відносно здорових студентів за I типу медико-метеорологічної ситуації

Показник	Тип медико-метеорологічної ситуації			
	хлопці (n=48)		дівчата (n=50)	
	фон	ортостаз	фон	ортостаз
TP, мс ²	6780,08±773,16	6919,94±849,17	6452,54±669,05	5634,34±434,07
VLF, мс ²	1545,73±164,98	2209,44±234,69*	1299,58±127,46	2054,08±163,51*
LF, мс ²	2093,71±269,68	2778,13±296,08	1822,80±168,00	2449,18±236,29*
HF, мс ²	3140,48±475,82	1932,36±485,39	3330,30±471,14	1131,04±164,46*
LF/HF	1,17±0,22	3,92±0,61*	0,87±0,09	3,31±0,33*
% VLF	25,14±1,11	35,91±2,08*	22,86±1,16	39,22±2,11*
% LF	31,93±1,99	44,42±1,78*	31,88±1,62	42,86±1,61*
% HF	42,92±2,35	19,68±1,97*	45,26±2,03	17,93±1,45*
IC	3,81±0,51	2,33±0,23*	4,30±0,43	2,17±0,28*

Примітка. Тут і в наступних таблицях * – результати достовірні при ортостазі порівняно з фоном

Таблиця 2 - Показники спектрального аналізу у відносно здорових студентів за II типу медико-метеорологічної ситуації

Показник	Тип медико-метеорологічної ситуації			
	хлопці (n=50)		дівчата (n=57)	
	фон	ортостаз	фон	ортостаз
TP, мс ²	5778,88±632,54	5393,10±378,21	5466,95±546,91	5314,37±379,53
VLF, мс ²	1319,18±137,52	2050,02±184,23*	1258,32±124,22	2029,86±191,90*
LF, мс ²	1759,04±157,80	2499,58±178,22*	1768,53±182,84	2141,17±176,47
HF, мс ²	2700,42±413,18	843,46±153,39*, P _{I-II} <0,05	2440,00±300,58	1141,82±130,11*
LF/HF	1,10±0,22	5,29±0,55*	1,00±0,17	3,09±0,37*, P _{д-х} <0,001
% VLF	24,26±0,97	38,31±1,96*	24,31±0,87	37,90±1,90*, P _{д-х} <0,01
% LF	33,12±1,53	48,21±1,76*	33,12±1,48	41,44±1,59*, P _{д-х} <0,01
% HF	42,62±1,86	13,48±1,45*, P _{I-II} <0,02	42,57±1,55	20,62±1,57*, P _{д-х} <0,001
IC	3,53±0,22	2,07±0,20*	3,62±0,29	2,11±0,19*

Таблиця 3 - Показники спектрального аналізу у відносно здорових студентів за III типу медико-метеорологічної ситуації

Показник	Тип медико-метеорологічної ситуації			
	юнаки (n=26)		дівчата (n=34)	
	фон	ортостаз	фон	ортостаз
TP, мс ²	5951,46±884,39	5664,58±611,70	5220,79±658,02	7364,21±1231,16
VLF, мс ²	1365,27±208,58	2227,61±275,58*	988,06±102,09	2349,15±255,37*
LF, мс ²	2093,38±308,12	2340,08±280,54	1419,62±148,13, P _{д-х} <0,05	2886,38±364,86*
HF, мс ²	2492,85±481,77	1096,83±214,40*	2813,15±466,57	2128,61±748,87
LF/HF	1,16±0,18	3,59±0,49*, P _{II-III} <0,05	0,76±0,11	3,43±0,50*
% VLF	24,31±1,59	40,50±3,08*	21,69±1,16	37,37±2,56*
% LF	36,35±2,57	41,13±2,34, P _{II-III} <0,02	29,80±1,67, P _{д-х} <0,05	42,76±2,07*
% HF	39,35±2,44	18,38±2,59*	47,63±2,38, P _{д-х} <0,02	19,84±2,38*
IC	4,14±0,74	1,88±0,25*	4,20±0,40	2,22±0,26*

В ортостазі, порівняно з фоном, у всіх групах студентів за I-III типів ММС спостерігаються достовірні зміни, що свідчать про підвищення тону симпатичного відділу АНС (більшою мірою) та ослаблення парасимпатичного відділу АНС. Також у всіх здорових студентів у стоячому положенні зменшується IC, а у хворих, навпаки, він зростає. Отримані дані підтверджують, що в усіх студентів при зміні положення тіла спрацьовують адекватні механізми регуляції серцево-судинної системи, але механізми їх забезпечення різні.

У всіх студентів не відмічено достовірної залежності спектрального аналізу серцевого ритму від змін ММС у вихідному положенні. При ортостазі за II типу ММС у здорових юнаків найменша активність парасимпатичної і найбільша симпатичної ланок регуляції; у студентів з автономними дисфункціями навпаки – максимум парасимпатичних впливів. Отже, за II типу ММС при ортостазі у здорових і хворих юнаків включаються протилежно спрямовані пристосувальні механізми

регуляції, які забезпечують оптимальну адаптацію до ортостатичного положення при змінах атмосферних впливів.

Таблиця 4 - Показники спектрального аналізу у студентів 17–21 року з автономними дисфункціями за I типу медико-метеорологічної ситуації

Показник	Тип медико-метеорологічної ситуації			
	юнаки (n=37)		дівчата (n=42)	
	фон	ортостаз	фон	ортостаз
TP, мс ²	5276,62±680,62	5180,54±440,05	4781,29±548,98	5216,09±435,88
VLF, мс ²	2426,51±321,06, p _{з-хв} <0,02	2110,84±237,05	2088,86±215,29, p _{з-хв} <0,002	2037,52±207,04
LF, мс ²	1427,32±211,58	2348,16±204,81*	1309,95±156,73, p _{з-хв} <0,05	2205,76±207,76*
HF, мс ²	1422,78±210,39, p _{з-хв} <0,001	721,59±131,32*, p _{з-хв} <0,02	1382,40±197,20, p _{з-хв} <0,001	975,24±175,76
LF/HF	1,44±0,18	5,09±0,63*	1,22±0,11, p _{з-хв} <0,02	3,48±0,30*, p _{д-х} <0,05
% VLF	45,70±1,73, p _{з-хв} <0,001	40,20±2,46	45,78±1,48, p _{з-хв} <0,001	40,97±2,71
% LF	28,55±1,59	46,85±1,92*	27,17±0,95, p _{з-хв} <0,02	42,51±1,89*
% HF	25,75±1,68, p _{з-хв} <0,001	12,94±1,36*, p _{з-хв} <0,01	27,04±1,46, p _{з-хв} <0,001	16,52±1,64*
IC	1,28±0,07, p _{з-хв} <0,001	1,88±0,19*	1,26±0,06, p _{з-хв} <0,001	2,09±0,29*

Примітка. Тут і в наступних таблицях з-хв – достовірно значущі результати між групою студентів відносно здорових і з автономними дисфункціями

Таблиця 5 - Показники спектрального аналізу у студентів 17–21 року з автономними дисфункціями за II типу медико-метеорологічної ситуації

Показник	Тип медико-метеорологічної ситуації			
	юнаки (n=32)		дівчата (n=36)	
	фон	ортостаз	фон	ортостаз
TP, мс ²	6260,37±817,53	5938,59±919,37	4505,47±515,54	5258,58±653,64
VLF, мс ²	2917,91±356,39, p _{з-хв} <0,001	1917,50±281,68	2128,61±239,27, p _{з-хв} <0,002	2032,78±232,56
LF, мс ²	1643,92±257,70	2416,31±305,65*	1203,64±126,47, p _{з-хв} <0,02	2309,67±257,49*
HF, мс ²	1698,50±276,79, p _{з-хв} <0,05	1604,78±537,48	1173,28±190,81, p _{з-хв} <0,001	926,25±279,00
LF/HF	1,22±0,12	3,68±0,38*, p _{з-хв} <0,02	1,39±0,12	3,99±0,36*
% VLF	48,16±1,96, p _{з-хв} <0,001	34,14±2,69*	47,23±1,63, p _{з-хв} <0,001	38,62±2,18*
% LF	26,20±1,41, p _{з-хв} <0,001	47,03±2,56*	28,42±1,12, p _{з-хв} <0,02	46,61±1,96*, p _{з-хв} <0,05
% HF	25,63±1,64, p _{з-хв} <0,001	18,84±2,67, p _{I-II} <0,05	24,36±1,53, p _{з-хв} <0,001	14,77±1,24*, p _{з-хв} <0,01
IC	1,18±0,08, p _{з-хв} <0,001	2,72±0,40*	1,20±0,07, p _{з-хв} <0,001	1,93±0,18*

*Таблиця 6 - Показники спектрального аналізу
у студентів 17–21 року з автономними дисфункціями
за III типу медико-метеорологічної ситуації*

Показник	Тип медико-метеорологічної ситуації			
	юнаки (n=22)		дівчата (n=14)	
	фон	ортостаз	фон	ортостаз
TP, мс ²	5796,77±804,45	5209,95±645,26	3374,50±473,46, p _{з-хв} <0,05; p _{д-х} <0,01	5053,50±847,36
VLF, мс ²	2554,27±311,68, p _{з-хв} <0,002	1870,45±264,53	1562,57±224,13, p _{д-х} <0,02	1863,64±334,18
LF, мс ²	1594,18±315,09	2605,00±358,53*	893,79±143,99, p _{з-хв} <0,02; p _{д-х} <0,05	2078,93±313,50*
HF, мс ²	1648,18±260,17	734,35±149,97*	918,14±177,86, p _{з-хв} <0,001; p _{д-х} <0,05	1111,14±417,46
LF/HF	1,37±0,35	5,42±0,75*, p _{II-III} <0,05; p _{з-хв} <0,05	1,34±0,26, p _{з-хв} <0,05	3,30±0,59*, p _{д-х} <0,05
% VLF	45,51±1,81, p _{з-хв} <0,001	37,10±2,65*	46,08±2,36, p _{з-хв} <0,001	38,25±3,54
% LF	26,64±2,12, p _{з-хв} <0,01	50,22±2,88*, p _{з-хв} <0,02	27,84±2,69	43,59±2,65*
% HF	27,83±2,09, p _{з-хв} <0,001	12,68±1,61*, p _{II-III} <0,05	26,07±2,51, p _{з-хв} <0,001	18,16±2,86
IC	1,27±0,08, p _{з-хв} <0,001	2,19±0,37*	1,24±0,11, p _{з-хв} <0,001	2,00±0,35

У здорових студентів порівняно з хворими у лежачому положенні за всіх типів ММС менша активність церебральних ерготропних впливів, більша холінергічних; дана особливість частково втрачається в ортостазі.

Відмічено статову різницю у показниках. У вихідному положенні тільки за III типу ММС у групі відносно здорових дівчат спостерігається менша адренергічна і більша холінергічна активність; у хворих менша потужність спектру і активність обох ланок АНС. В ортостазі за II типу ММС у відносно здорових хлопців більша активація симпатичного відділу АНС, менша - парасимпатичного. У хворих хлопців за I і дівчат за III типу ММС більша активність адренергічної ланки. Отже, здорові юнаки краще пристосовані до I і III типів ММС, дівчата – до II і III типів ММС, юнаки з автономними дисфункціями – до II, дівчата – до I. Холінергічні регуляторні механізми, які переважають у цей час, забезпечують киснезберігаючий ефект.

У здорових студентів обох статей порівняно з хворими відмічено значно менший клас ритмограми за всіх типів ММС, що свідчить про периферичні механізми регуляції кардіоритмом; кращий функціональний стан. У здорових дівчат вищий рівень функціонування серцево-судинної системи (у здорових – 4,2-4,3, у хворих – 3,7-3,8) за всіх типів ММС, а у здорових хлопців тільки за I і II типів. Адаптаційні резерви достовірно вищі у здорових дівчат порівняно з хлопцями тільки за II типу ММС (відповідно 5,30±0,48 і 3,64±0,66, p<0,05); функціональний стан – у хворих юнаків порівняно з дівчатами за III типу ММС.

ВИСНОВКИ

1 У студентів обох статей при зміні положення тіла спрацьовують адекватні механізми регуляції серцево-судинної системи, але у відносно здорових і молодих людей з високою активністю надсегментарного рівня регуляції АНС вони різні.

2 За II типу ММС при ортостазі у здорових і хворих юнаків включаються протилежно спрямовані пристосувальні механізми регуляції, які забезпечують оптимальну адаптацію до ортостатичного положення при змінах атмосферних впливів.

3 Здорові юнаки краще пристосовані до I і III типів ММС, дівчата – до II і III типів ММС, юнаки з автономними дисфункціями – до II, дівчата – до I. Холінергічні регуляторні механізми, які переважають за даних умов, забезпечують киснезберігаючий ефект.

4 У відносно здорових студентів обох статей порівняно з хворими переважають дихальні хвилі у серцевому ритмі за всіх типів ММС, кращий функціональний стан. У здорових дівчат вищий рівень функціонування серцево-судинної системи за всіх типів ММС, а у здорових хлопців тільки за I і II типів. Адаптаційні резерви вищі у здорових дівчат за II типу ММС.

У подальших обстеженнях буде проведено аналіз даних спектрального аналізу від психологічних особливостей особистості, таких, як невротичність, депресивність, тривожність, емоційна лабільність, які, згідно із сучасними дослідженнями можуть спричинити серцево-судинну патологію.

SUMMARY

INDEPENDENT REGULATION OF A CARDIAC RATE AT STUDENTS ON DIFFERENT TYPES OF METEOROLOGICAL SITUATION

O.V. Denefil

Ternopol State Medical University

The examination of 17-21 years old healthy students and ones with autonomic dysfunction with the help of computer analyses of cardiac rate, reveals that at young men, at change of position of a body, adequate mechanisms of regulation of cardiovascular system work, but they have different independent provision. In the II type of medico-meteorological situation (MMS) in the orthostatic position in both healthy and ill persons the most economic adaptive mechanisms starts up; in healthy female at that weather types adaptive reaction is higher. Healthy females have better adaptation to II and III types of MMS, and ill ones – to I; they have higher functional condition and level of functional cardio-vascular system at all weather types; healthy males only to I and II. Ill males at the III type of MMS produce condition to development of arrhythmia.

Keywords: cardiovascular system, independent dysfunction, adaptation, atmospheric influence.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дроздова И.В. Роль стрессов в стратификации общего сердечно-сосудистого риска у больных артериальной гипертензией / И.В. Дроздова, В.С. Борисюк, В.С. Стоянов // Вестник физиотерапии и курортологии. – 2008. – Т. 14, № 1. – С. 66–70.
2. Иванов С. Н. Вегетативная регуляция и периферическое кровообращение у подростков с нейрорегуляторной дистонией кардиального типа / С.Н. Иванов // Вестник аритмологии. – 2003. – № 32. – С. 70–74.
3. Кузнецова Л. М. Показатели психического здоровья современных старшеклассников и студентов вуза / Л. М. Кузнецова, В. Д. Кузнецов, К. Т. Тимошенко // Гигиена и санитария. – 2008. – № 3. – С. 59–63.
4. Сидоров П.И. Психосоматическая медицина: Руководство для врачей / П.И. Сидоров, А.Г. Соловьёв, И.А. Новикова. – М.: МЕД-пресс-информ, 2006. – 568 с.
5. Boulmier D. Myocardial pseudo-infarction : “stress”-associated catecholamine-induced acute cardiomyopathy or coronary spasm? / D. Boulmier, P. Bazin // Ann. Cardiol. Angeiol (Paris). – 2000. – V. 49, № 8. – P. 449–454.
6. Myocardial infarction with normal coronary arteries : ten-year follow-up / P.G. Golzio, F. Orzan, P. Ferrero et al. // Ital. Heart J. – 2004. – V. 5, № 10. – P. 732–738.
7. Михайлов В. М. Варибельность ритма сердца : опыт практического применения метода / В.М. Михайлов. – Изд. второе, перераб. и доп. - Иваново: Иван. гос. мед. академия, 2002. – 290 с.
8. Баевский Р. М. Варибельность сердечного ритма: теоретические аспекты и возможности клинического применения / Р.М. Баевский, Г.Г. Иванов // Ультразвуковая и функциональная диагностика. – 2001. – № 3. – С. 108–127.

9. Heart rate variability. Standards of measurements, physiological interpretation, and clinical use. Task force of the European society of cardiology and the North American society of pacing and electrophysiology // Eur. Heart J. – 1996. – V.17. – P. 354–381.
10. Руководство по составлению медицинских прогнозов погоды к комплексной профилактике метеотропных реакций / Под ред. И. И. Григорьева. – М.: Рос. гос. мед. ун-т, 1993. – 19 с.
11. Специализированный прогноз погоды для медицинских целей и профилактики метеотропных реакций / В.Ф. Овчарова, И.В. Бутьева, Т.Г. Швейнова [и др.] // Вопросы курортологии, физиотерапии и лечебной физкультуры. – 1984. – № 2. – С. 109–119.
12. Вороненко Ю.В. Социальная медицина та організація охорони здоров'я / За заг. ред. Ю.В. Вороненка, В.Ф. Москаленка. – Тернопіль:Укрмедкнига, 2000. – 677 с.

Надійшла до редакції 16 червня 2009 р.